

Ровенчак К. Н.,
студентка II курсу

Придунайської філії Міжрегіональної Академії управління персоналом

Мікава М. С.,
студент III курсу

Придунайської філії Міжрегіональної Академії управління персоналом

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПІДНЕСЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

GENERAL ASPECTS OF GOVERNMENT SPENDING FOR PROVIDING AND ADJUSTING ECONOMIC GROWTH IN UKRAINIAN LEGISLATION

У статті розглянуто й узагальнено системи формування державних видатків як складової економічної стабілізації, науково-методичні підходи щодо трактування сутності поняття «державні видатки» та обґрунтування характеру впливу державних видатків на економічний розвиток країни.

Ключові слова: державні видатки, регулювання державних видатків, бюджетна політика, економічне зростання.

В статье рассмотрены и обобщены системы формирования государственных расходов как составляющей экономической стабилизации, научно-методические подходы к трактовке сущности понятия «государственные расходы» и обоснование характера воздействия государственных расходов на экономическое развитие страны.

Ключевые слова: государственные расходы, регулирование государственных расходов, бюджетная политика, экономический рост.

The article reviews and summarizes the formation of public expenditure systems as part of economic stabilization, methodological approaches to the interpretation of the essence of the concept of „public spending” and study the nature of the impact of public spending on economic development.

Key words: government spending, economic growth, fiscal policy.

Постановка проблеми. Бюджетне регулювання у сфері видатків є важливою складовою фінансової політики, яка суттєво впливає на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць і держави в цілому, на створення відповідних умов для оптимальної структурної перебудови економіки, збереження, розвитку людського і соціального капіталу, інноваційного розвитку, розробки та запровадження наукомістких, конкурентоспроможних технологій. В умовах існування ризиків погіршення економічної ситуації у світі, що знижує потужність зовнішніх чинників економічного зростання України, бюджетна політика у сфері державних видатків має стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу зростання. За умов значної обмеженості державних фінансових ресурсів постає важливе питання ефективного розподілу та використання бюджетних коштів, що забезпечують державне управління, національну безпеку, фінансову стійкість економіки, соціальне забезпечення і соціальний захист населення. Відповідно, актуальним є питання формування видаткової частини бюджету згідно із визначеними пріоритетами розвитку економіки, необхідності підвищення ефективності управління такими ресурсами, досягнення результативності від здійснення бюджетних видатків на всіх стадіях бюджетного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження особливостей реалізації бюджетної політики у сфері формування і викорис-

тання державних видатків, класифікації цих видатків та їх впливу на економічне зростання присвячено праці таких зарубіжних науковців: Д. Кейнс (Keynes), А. Штеффле (Schäffle), К. Рай (Rau), А. Маршалл (Marshall), А. Вагнер (Wagner), Р. Масгрейв (Musgrave). Серед сучасних учених, які працюють над цією проблематикою, доцільно виокремити О. Білу, О. Василюка, Ф. Юсіфова, С. Юрія, науковими інтересами яких є дослідження сутності, складу і тенденцій розвитку механізму формування та використання державних видатків.

Метою статті є обґрунтування сутності та значення державних видатків як одного з факторів забезпечення економічного піднесення і виявлення взаємозв'язку між зміною державних видатків і рівнем економічного розвитку країни, виявлення проблем в організації зазначеного процесу та необхідності модернізації місцевих фінансів шляхом підвищення ефективності використання обмежених бюджетних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видатки бюджету відіграють провідну роль у фінансовому забезпеченні потреб соціально-економічного розвитку суспільства. Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України [1] видатки бюджету визначаються як кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

У Бюджетному кодексі України надаються визначення наступних термінів: 1) «видатки бюджету» – це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, до яких не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування; 2) «витрати бюджету» – це видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів [2, с. 132]. Однак, за економічним змістом термін «державні видатки» є набагато ширшим, ніж видатки та витрати бюджету, й охоплює всі витрати, пов'язані з діяльністю держави.

За визначенням О. Білої, І. Чуй, О. Романенко, державні видатки відображають грошові відносини, що складаються під час розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів держави. На нашу думку, цей підхід точніше відображає дане поняття як фінансову категорію, виходячи із функцій фінансів, які охоплюють розподіл, перерозподіл і використання фондів грошових коштів держави.

Інша група науковців (В. Федосов, С. Юрій, О. Василик, О. Віхров, С. Ніщима) зазначають, що державні видатки є складовою фінансових відносин і охоплюють лише стадію використання державних фондів грошових ресурсів. Це дещо звучує суть досліджуваного поняття, оскільки видатки як об'єктивні економічні відносини виникають не лише з приводу використання коштів держави за цільовим призначенням, а й передбачають їх розподіл та перерозподіл через бюджетну сферу та систему державних цільових фондів. У свою чергу, інші науковці (В. Опарін, С. Лондар, Є. Алісов, Л. Воронова, С. Кадькаленко) зосереджують увагу лише на практичному аспекті цієї категорії. Так, під держав-

ними видатками вони розуміють обсяг коштів, що спрямовуються на виконання державних функцій [3, с. 10]. Цей підхід, на нашу думку, не дозволяє повною мірою відобразити специфіку державних видатків як складової економічних відносин.

Усе це дає можливість нам стверджувати, що державні видатки як фінансова категорія тісно взаємопов'язана з категорією державні доходи, що дозволяє відносити їх до системи розподільчих і перерозподільчих фінансових відносин. Тож під державними видатками слід розуміти систему фінансових відносин щодо розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій.

Характер регулювання державних видатків як складової державного регулювання економіки здійснює різноспрямований вплив на стан розвитку інституційного середовища, міру забезпеченості ресурсами і стратегію розвитку держави в цілому. Позиції науковців стосовно впливу державних видатків на економічне зростання відрізняються, що зумовлюється, на нашу думку, тим, що фахівці вивчають взаємозв'язок темпів економічного зростання з динамікою різних груп і видів державних видатків.

Загальноприйнятим відправним положенням є те, що державні видатки сприяють досягненню мети економічного зростання. Однак американський економіст Р. Барро, вивчаючи взаємовпливи динаміки частки державного споживання у ВВП і темпів економічного зростання, дійшов висновку про їх негативний взаємозв'язок. На його думку, нарощення державного споживання породжує деформації у формуванні головних ринкових економічних важелів (таких як високі відсоткові ставки та ставки податків), які зменшують привабливість інвестування та не сприяють подальшому зростанню економіки країни [3, с. 154].

У свою чергу, Ф. Юсіфов стверджує, що надмірна концентрація видатків у руках держави стає пере-

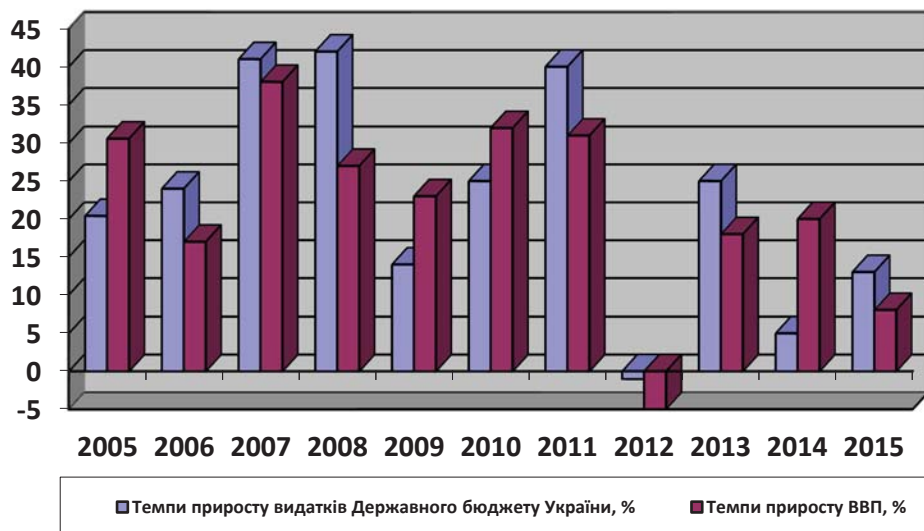

Рис. 1. Зміна темпів приросту витратів ВВП та Державного бюджету України у 2005–2015 рр. [8, с. 67]

шкодою для розвитку економіки, тому економічно розвинені країни та навіть ті, що розвиваються, почали зменшувати частку урядових видатків шляхом роздержавлення установ соціальної сфери, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету [1, с. 38]. Також негативний вплив сукупного державного споживання на економічне зростання поряд із позитивним ефектом освітніх видатків відзначав у своїх працях Д. Ландау [5, с. 115].

З іншого боку, низка науковців на прикладі країн, що розвиваються, встановили, що позитивний і статистично значущий ефект на темпи економічного зростання має нарощення частки поточних витрат. Крім того, у процесі дослідження були виявлені різні впливи на економічний розвиток окремих напрямків використання державних фінансових ресурсів. Так, на думку К. Коломбіера, державні видатки на транспортну інфраструктуру, судочинство та оборону погравляють економічне зростання [6, с. 27]; на думку фахівців Європейського центрального банку, видатки на освіту (інвестиції у людський капітал) та видатки на дослідження і розробки (інноваційний/технічний прогрес) є основними факторами інтенсивного економічного розвитку. Р. Аїза та Ф. Пуейо також виявили позитивний вплив державних видатків на охорону здоров'я за рахунок збільшення тривалості життя населення, на обсяги заощаджень та економічне зростання, який може у майбутньому компенсувати відволікання ресурсів від поточного інвестування [7, с. 43].

Отже, економічне зростання залежить не лише від загальних обсягів асигнувань, а й від структури державних видатків, оскільки деякі їх види більш

зорієнтовані на збільшення обсягів та прискорення темпів нарощення ВВП країни. Так, розвиток економічної інфраструктури, який сприяє активізації інвестиційної діяльності, заходи щодо створення ефективних організаційно-економічних механізмів державного регулювання, покращення якості та продуктивності трудового потенціалу за рахунок видатків на освіту, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища створюють умови, необхідні для соціально-економічного розвитку на засадах стійкого економічного зростання. Також слід відзначити, що непродуктивні видатки, зокрема на оборону, можуть забезпечити соціальну і політичну стабільність, яка є одним із факторів формування умов, необхідних для економічного зростання.

З метою виявлення напрямку і характеру впливу державних видатків на ВВП України проведемо порівняльний аналіз динамічних показників видатків Державного бюджету та макроекономічних параметрів розвитку країни.

Порівняння динаміки видатків Державного бюджету України та ВВП засвідчує відсутність чіткої залежності між темпами економічного зростання в країні та темпами нарощення обсягів державного фінансування (рис. 1).

На нашу думку, вірогідним поясненням такого результату емпіричних досліджень може бути недосконалість механізмів державного фінансування, зокрема в частині використання способу покриття цих видатків. Навіть якщо видатки самі по собі здатні сприяти зростанню, то спосіб їх покриття може мати негативний вплив залежно від сформованих умов державної фінансової політики (бюджетної, подат-

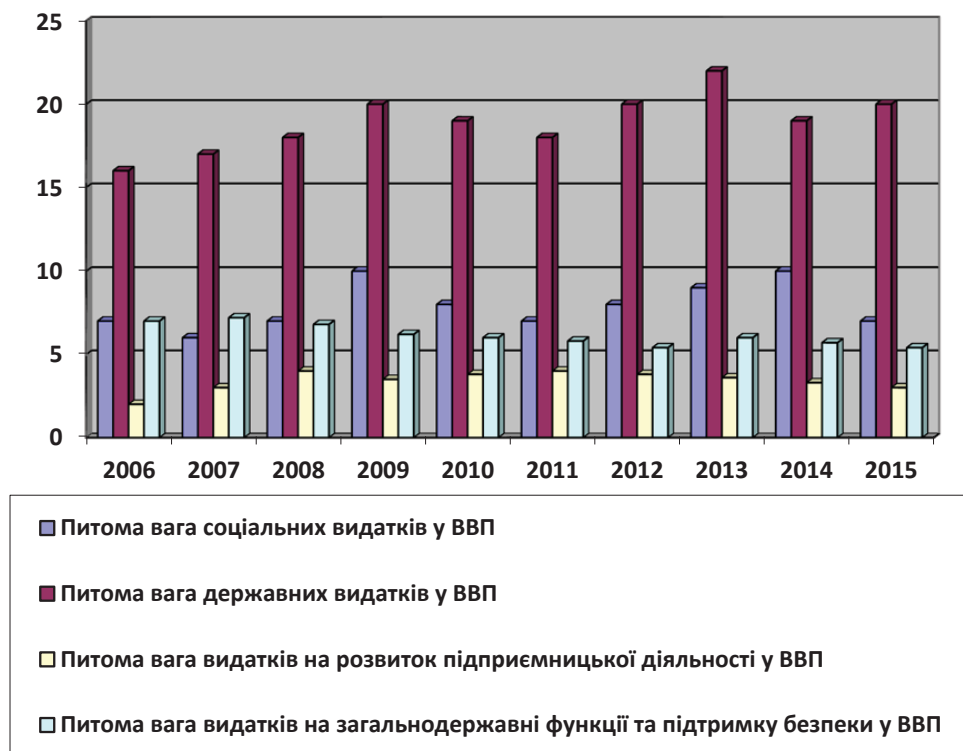

Рис. 2. Хід питомої ваги державних видатків у ВВП України у порівнянні з темпами приросту ВВП у 2006–2015 рр. [8, с. 79]

кової та боргової). Зокрема, підвищення податків створює негативний стимул для пропозиції праці і заощаджень, а збільшення розмірів державних позик призводить до витіснення приватних капіталовкладень.

Отже, для України державні видатки поки що не можна розглядати серед основних чинників, які здійснюють найбільший вплив на темпи економічного зростання. Вони до певної міри сприяють росту економіки, але у процесі управління державними видатками важливо більше уваги зосереджувати не на нарощенню їх обсягу, а на формуванні ефективної структури на основі поділу витрат на продуктивні та непродуктивні з точки зору забезпечення реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку та загальнодержавних функцій.

Слід відзначити, що протягом 2006–2015 рр. відбувалися трансформаційні процеси в національній економіці, які супроводжувалися змінами в моделях ринкового управління економікою. При цьому пріоритетними напрямками державної політики стали збереження і підтримка ринкових механізмів, забезпечення високої ефективності суспільного виробництва з одночасним домінуванням суспільних інтересів, гарантування високого рівня соціальних стандартів життя, що призвело до структурних змін видаткової частини Державного бюджету України.

У період 2006–2008 рр., який можна охарактеризувати як завершальний етап впровадження ринкових інструментів регулювання економічних процесів в Україні, у структурі видатків Державного бюджету України відзначалася така закономірність: стратегічними напрямками державного фінансування були сприяння розвитку економіки (в середньому на рік 21% від загального обсягу державних витрат), забезпечення виконання загальнодержавних функцій з управління (20%), а соціальні видатки склали лише 16%. Перехід до соціально-орієнтованої ринкової економіки обумовив певні зміни у структурі державних видатків. Так, у 2009–2010 рр. під час виконання Державного бюджету з метою дотримання соціальних стандартів та принципів гідного життя для всіх громадян за допомогою розподілу та перерозподілу ВВП відбулася переорієнтація державних видатків на фінансове забезпечення соціального захисту населення. Витрати на соціальний захист, які в попередні роки посідали третє місце у структурі видатків, змістилися на перше місце і становили в середньому близько 30% на рік. При цьому збереглася пріоритетність фінансування розвитку окремих галузей економіки в порівнянні з виконанням загальнодержавних функцій, середньорічні частки зазначених видатків у загальній структурі становили 20% і 14% відповідно. Фінансова криза та її негативний вплив на розвиток економіки зумовили необхідність посилення державного регулювання соціально-економічних процесів у країні, що призвело до зростання обсягу і питомої ваги загальнодержавних видатків відносно витрат на соціальний захист. При цьому навіть у посткризовий період, характерною рисою якого є оптимізація видатків на

соціальне забезпечення, домінуючі позиції у структурі видатків Державного бюджету України займали видатки на соціальний захист, які протягом 2011–2015 рр. становили в середньому 28% [8, с. 89].

Основним показником, який відображає значущість державних видатків як фактору економічного зростання, є частка відповідних видатків у ВВП. Динаміку темпів приросту ВВП та питомої ваги окремих складових видаткової частини Державного бюджету за період 2006–2015 рр. наведено на рис. 2.

Відображені на рис. 2 тенденції, на нашу думку, в цілому не характеризують структуру видатків України у 2006–2015 рр. як таку, що орієнтована на економічне зростання. Наведений статистичний ряд демонструє обернену залежність між зростанням частки державних видатків у ВВП України та темпами зростання національної економіки. У розрізі порівняння динаміки окремих видів державних видатків із зміною частки їх у ВВП країни слід відзначити, що питома вага видатків на соціальний захист має таку ж тенденцію у часі, як і динаміка державних видатків у цілому. Це зумовлено соціально спрямованістю видатків Державного бюджету та встановленням довгострокового стратегічного нормативу частки відповідних витрат згідно з рекомендаціями щорічних основних напрямків бюджетної політики.

Висновки. Видатки бюджету є вагомим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вдосконалення системи бюджетних видатків об'єктивно є необхідною умовою та підґрунтям реалізації комплексу економічних реформ у країні. Бюджетне регулювання у сфері видатків повинно сприяти стимулюванню виробництва, забезпеченню розвитку науково-технічного прогресу, зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання у цілому. Впровадження науково обґрунтованих підходів щодо бюджетного планування, визначення стратегічних завдань, структури й обсягів видаткової частини бюджету дозволить забезпечити збалансований розподіл валового внутрішнього продукту між галузями економіки, територіями, соціальними групами. Державні видатки як складова фінансових відносин пов'язані з формуванням та використанням фінансових ресурсів держави з метою виконання покладених на неї функцій. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в ринковій економіці державні видатки є одним із факторів впливу на рівень економічного зростання. Встановлено, що темпи економічного зростання країни зумовлюють необхідність розробки й оптимізації обсягу та структури державних видатків у контексті реалізації соціально-економічної політики держави.

Отже, в сучасних умовах використання державних видатків як стимулу для забезпечення подальшого розвитку національної економіки можливе за умови оптимізації складу і структури видатків за окремими напрямками фінансування, а також використання дієвих механізмів формування доходів держави як джерела покриття відповідних видатків (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бюджетний кодекс України № 2456-17 від 01.10.2011 р. (у редакції від 13.11.2016 р., підстава 1702-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Боярко І.М. Державні видатки в економіці країни : [монографія] / І.М. Боярко, Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека. – Суми : Сумське вид-во ПВКП «Корпункт», 2013. – 109 с.
3. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : [монографія] / В.Г. Дем'янишин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 496 с.
4. Легкоступ І.І. Теоретичні та практичні аспекти видатків місцевих бюджетів України в сучасних умовах / І.І. Легкоступ // Економіка, фінанси, право. – 2010. – № 2. – С. 22–26.
5. Савчук С.В. Теоретико-концептуальні засади визначення доходів бюджетів як об'єкту бюджетного планування / С.В. Савчук // Наука й економіка. – 2012. – № 1. – С. 81–88.
6. Barro R. Economic growth in a cross section of countries / R. Barro // Quarterly Journal of Economics. – 1991. – № 106. – P. 407–443 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hec.unil.ch/ocadot/ECODEVdocs/barro-robert.pdf>.
7. Landau D. Government expenditure and economic growth in the less developed countries: an empirical study for 1960–80 / D. Landau // Economic Development & Cultural Change. – 1986. – P. 36–75. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.econ.uconn.edu/Faculty/landau/landau.htm>.
8. Colombier C. Does the composition of public expenditure affect economic growth / C. Colombier [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IPPF63&paper_id=292.
9. Aisa R. Government health spending in a model of endogenous longevity / R. Aisa, F. Pueyo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eui.eu/Personal/Licandro/VintagePapers/rosaaisa.pdf>.
10. Виконання Державного бюджету / Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.